

РЕЦЕНЗИЯ

от **акад. проф. Иван Георгиев Иванов, дбн**

относно конкурса за академичната длъжност **“Професор”** област на висше образование: 4. „Природни науки, математика и информатика“, професионално направление: 4.2. „Химически науки“, научна специалност „Биоорганична химия, химия на природните и физиологично активните вещества“ обявен за нуждите на ИОХЦФ при БАН

1. Обща част

Конкурсът за академичната длъжност **“Професор”** в област на висше образование: 4. Природни науки, математика и информатика, професионално направление: 4.2. Химически науки, научна специалност Биоорганична химия, химия на природните и физиологично активните вещества е обявен в ДВ, бр. 104/10.12.2024 г. за нуждите на ИОХЦФ при БАН. Единствен кандидат в конкурса е доц. д-р Людмила Георгиева Велкова, от лаб. ХБПЕ на същия институт. Прегледът на документите показва, че процедурата по разкриване и обявяване на конкурса е спазена, а документите са изготвени педантично съгласно изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за неговото приложение и вътрешните правилници на ИОХЦФ и БАН.

2. Кратки биографични данни

Доц. Людмила Велкова е родена на 24.05.1964 г. Тя е възпитаник на СУ ”Св. Климент Охридски”, Факултет по химия и фармация, който завършва през 1988 г. с магистърска степен по Органична и аналитична химия, специалност „Органична и аналитична химия”. През периода 2003-2009 г. работи сато специалист-химик в Институт по органична химия с Център по фитохимия (ИОХЦФ) при БАН, а от 2009 г. до 2012 г. е докторант на самостоятелна подготовка в лаб. ХБПЕ на същия институт. След успешната защита на дисертация за ОНС „Доктор“ по Биоорганична химия и химия на природните и физиологично активни вещества е назначена като Гл. асистент (2013-2019 г.), а от 2019 г. и Доцент в същата лаборатория.

По време на своето кариерно развитие доц. Велкова е била на специализация в редица известни изследователски центрове в Германия (институтите по Биохимия и Клетъчна биология в Тюбинген), Италия (Институт по биология, Падоа), Украйна (Институт по вирусология в Киев), Белгия (Университета в Гент) и др.

Тя е носител на 11 награди за научни постижения и е член на Съюз на Учените в България, Българско Пептидно Дружество и European Peptide Society.

3. Научни трудове

3.1. Общ преглед на научните трудове

Според представения списък, доц. Л. Велкова е автор на 72 научни труда с общ ИФ повече от 100, които са цитирани повече от 400 пъти. Нейният h-index (Scopus) е 12. Тя е съавтор на 4 национални патента, 6 полезни модела, както и на 2 монографии, 1 университетски учебник и 1 учебно пособие.

В настоящия конкурс участва с 28 научни труда извън хабилитацията ѝ за академичната длъжност „Доцент“, от които 6 са по индикатор В (Q1 - 5, Q2 - 1), 22 по показател Г (Q1 - 5, Q2 - 6, Q3 - 8, Q4 - 3) и 2 признати заявки за полезни модели. В 3 от публикациите тя е водещ (първи) автор, а в 8 публикации (В1-В6, Г9 и Г19) е кореспондиращ автор. Всичките представени трудове са в областта на биоорганичната химия и съответстват на научния профил на обявения конкурс. В рецензията си ще визирам трудовете с оригиналната им номерация съгласно приложения към авторската справка списък.

Резултатите от научните изследвания на доц. Велкова са представени и на 31 национални и международни научни форуми (извън нейната хабилитация), които ще бъдат взети предвид при оценката на кандидата, но няма да бъдат изрично рецензирани.

3.2. Оценка на научните трудове отнасящи се до конкурса

Подлежащите на рецензиране трудове на доц. Л. Велкова са посветени на търсенето на нови природни лекарствени субстанции с антимикробен и антитуморен ефект изолирани от слуз и хемолимфа на гастроподи. Според тяхната химична природа те биват пептиди, протеини и гликопротеини. Освен химичното им охарактеризиране, Велкова изследва и техния антимикробен, антитуморен, антиоксидантен и регенеративен потенциал, както и механизма на тяхното действие.

Подлежащите на рецензиране трудове се отнасят към четири тематични групи: а) *Изолиране и характеризиране на биологично активни вещества от гастроподи с атимикробна активност*; б) *Антитуморен потенциал на компоненти от хемолимфата и слузта на гастроподи*; в) *Изучаване на механизма на действие на биологично активни вещества от молюски чрез протеомен анализ*; г) *Характеризиране на биологично активни вещества от други природни източници*.

а) *Изолиране и характеризиране на биологично активни вещества от гастроподи с атимикробна активност* (трудовете №: В1, В3, В4, В5, Г1, Г12, Г13, Г19 и Г22).

Изследванията от тази група са мотивирани от факта, че гастроподите са устойчиви на бактериални инфекции и бързо регенерират след нараняване, което е индикация за наличието на съвършени защитни механизми базирани (най-вероятно) на наличието на високоефективни антибактериални субстанции в техните тъкани и секрети. Като обект за изследване доц. Велкова избира сравнително малко проучения градински охлюв *Cornu aspersum*. В неговата слуз тя открива за първи път 5 пептидни фракции с молекулни маси вариращи от 3 kDa до 20 kDa с подчертана антибактериална активност срещу *Bacillus cereus*, *Propionibacterium acnes*, *Salmonella enterica*, *Enterococcus faecalis*, *Enterococcus faecium*, *Pseudomonas aureofaciens*, а също и срещу някои резистентни към фунгициди гъбични щамове. Приносен характер имат трудовете й отнасящи се до мас-спектралните и физикохимичните изследвания на изолираните пептиди, публикувани в едни от най-престижните списания в областта на биоорганичната химия. Доц. Велкова доказва, че по своето високо съдържание на аминокиселините Gly, Leu, Val, Pro, Trp, Lys, Asp, Phe и Arg, както и по първична структура те имат висока хомология (над 70%) с други природни антимикробни пептиди. Въз основа на проведените изследвания и получените резултати е защитен и полезен модел за състав/композиция с антибактериално действие срещу *P. aureofaciens*, *B. Laterosporus* и *E. coli* съдържащ пептиди от слуз на *Cornu aspersum* с молекулна маса под 10 kDa в комбинация с въглеродни наночастици.

Освен полипептиди от слуз, доц. Велкова установява висок антибактериален потенциал в протеинови фракции от хемолимфата на *C. aspersum*, сравним с антибиотичната активност на ванкомицина. Чрез нов подход представляващ комбинация от електрофоретичен анализ и софтуера ImageQuant™ TL v8.2.0, тя доказва, че много компоненти на фракциите с молекулна маса по-висока от 20 kDa имат висока хомология с определени протеини и гликопротеини от слуз и хемолимфа на други гастроподи, въз основа на което лансира хипотеза за техния

общ еволюционен произход. Химичните анализи на Велкова водят и до идентифицирането (за първи път) на протеини с L-аминокиселинна оксидазна активност в слюзта на *C. aspersum*. Показана е хомология и с други протеини и гликопротеини като глутатион S-трансфераза, Н-тип лектини, включително аглутинин, различни форми на хемоцианин, няколко вида колаген и муцини. Прилаганият от нея нов подход и позволява да изолира и охарактеризира 3 антибактериални протеини (с молекулни маси 93.088 kDa, 62.100 kDa и 50.230 kDa) и от хемолимфата на морския охлюв *Rapana venosa*. Освен антибактериален ефект те са показали и фунгициден ефект спрямо плесените *Aspergillus niger* и *Penicillium griseofulvum*.

б) Антитуморен потенциал на компоненти от хемолимфата и слюзта на гастроподи (трудове №: В2, В3, Г2, Г14, Г18, Г19 и Г21).

Тази група трудове са посветени на противотуморната активност на различни изоформи и функционални единици на хемоцианин от *H. lucorum*, *H. aspersa* и *R. venosa*, както и фракции от хемолимфата на *R. venosa* (с молекулна маса 10 - 50 kDa и 50 - 100 kDa), и фракции от слюзта на *C. aspersum* срещу различни ракови клетъчни линии. Обещаващи резултати са получени с полипептидните фракции с 50-100 kDa и двете изоформи RvH1 и RvH2 от хемоцианин на *R. venosa* срещу 6 клетъчни линии от рак на гърдата. Показано е, че фракция HRv 50-100 kDa се отличава с най-висок антитуморен потенциал, който се дължи главно на индуцирана апоптоза, а в някои случаи и на автофагия. Велкова доказва за първи път, че комбинацията от HRv 50-100 kDa с цисплатина и/или тамоксифен има синергичен ефект, което разкрива нови перспективи за приложението. Висока оценка заслужава наблюдението, че N-гликозилираната функционална единица β с-НН-h от хемоцианина на *H. lucorum* проявява висок антипролиферативен ефект, съизмерим с този на доксорубицина и се дължи главно на апоптотични изменения в туморните клеткисетъчна линия Т-24 на човешки карцином на пикочния мехур.

в) Изучаване на механизма на действие на биологично активни вещества от молюски чрез протеомен анализ (трудове №: В2, В6 и Г16).

В трудовете от този раздел доц. Велкова си поставя за задача да изследва механизма на действие на някои от биологично активните компоненти на слюзта и хемолимфата на молюски чрез съвременен протеомен анализ представляващ комбинация от PEG-електрофореза, MALDI TOF/MS и биоинформатичен анализ на получените данни. По този начин тя установява значителна промяна в протеома на клетки от човешки карцином на пикочния мехур третирани с β сНН-h субединицата на хемоцианин от *H. lucorum*, засягаща както експресията на протеините от гликолитичния път, лизозомните, протеазомите, така и компонентите на цитоскелета и екстрацелуларния матрикс.

Подобен подход е приложен и за изучаване на механизма на действие на екстракт от слюзта на градински охлюв върху животински модел на болестта на Алцхаймер. Използвайки фракция с молекулна маса над 20 kDa, д-р Велкова установява промяна в експресията на протеини свързани с паметта и когнитивните функции в кортекса на експерименталните животни, като някои от тях се очертават като потенциални терапевтични цели за лечение на деменция от типа на Алцхаймер.

г) Характеризиране на други биологично активни вещества от молюски и други природни източници (трудове №: Г1, Г4, Г7, Г9, Г15 и Г21).

Обект на изследване тук са къси пептиди (с маса под 1 kDa) и вторични метаболити от хемолимфата на градински охлюв *H. lucorum* с потенциална антиоксидантна активност, както и идентифицирането на циклолипопептиди като сърфактини и фенгицини в екстракт от *Bacillus velezensis* с антимикробно действие и потенциално приложение в екоземеделието, като компоненти на биофунгецид с потенциална антиоксидантна активност. Основните приноси при тези изследвания са свързани с разработването на оригинална методика за тяхното изолиране и пречистване, както и молекулното им характеризирание чрез познати химични методи.

4. Научни проекти

Доц. Л. Велкова има успешна проектна дейност на национално и международно ниво. Тя е участвала в разработването на 20 научни проекта с национално и чуждестранно финансиране, на 3 от които е била ръководител. Била е и научен консултант на 1 проект по програмата за подпомагане на млади учени на БАН. В своята изследователска дейност тя работи в тясно сътрудничество както с изследователи от различни български институции, така и с учени от университетите в Тюбинген, Германия; Маинц, Германия; Падова, Италия; Гент, Белгия; Киев, Украйна и др.

5. Педагогическа дейност

Доц. Л. Велкова е обучавала дипломанти и специализанти от ХТМУ, БФ на СУ, била научен ръководител както и на студенти от Биологически факултет на Софийски университет по линия на студентските практики; била е научен консултант на 1 дипломант ръководител на 5 дипломанта и 8 специализанта; ръководила е семинарни занятия по „Добра лабораторна и производствена практика в биоиндустриите“ към Магистърска програма "Биобизнес и биопредприемачество"; била е ръководител на упражнения (20 часа) и е чела лекции (6 часа) по Магистърска програма "Качество и безопасност на храните" в БФ на СУ.

6. Спазване на минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „Професор“

Справката за съответствие с минималните национални и специфичните за БАН изисквания за заемане на академичната длъжност „Професор“ съгласно ЗРАСРБ показва:

- Показатели от група А: 50 т.
- Показатели от група Б: 0 т.
- Показатели от група В: 145 т.
- Показатели от група Г: 401 т.
- Показатели от група Д: 530 т.
- Показатели от група Е: 602 т.

ОБЩО: 1 728 т. (при изискуеми 640 т.)

От представените данни се вижда, че доц. д-р Людмила Велкова превъзхожда близо 3 пъти количествените критерии определени от ЗРАСРБ за заемане на академичната длъжност „Професор“ в Област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика, Професионално направление 4.2. Химически

науки, научна специалност „Биоорганична химия, химия на природните и физиологично активните вещества“.

7. Лични впечатления

Бил съм рецензент на научни проекти и статии на доц. Велкова и съм впечатлен от педантичното им оформление и задълбочената интерпретация на експерименталните резултати. Впечатлен съм и от умението ѝ да търси и намира приложение на своите резултати в практиката.

Заклучение: От гореизложеното става ясно, че доц. д-р Людмила Велкова е изявен изследовател в областта на Биоорганична химия и химията на природните вещества, където работи с нестихващ ентузиазъм от постъпването си в ИОХЦФ при БАН до днес. Тя е публикувала общо 72 научни статии в едни от най-престижните научни списания с общ ИФ 112.629, които са цитирани повече от 400 пъти. Тя е автор също така на 4 патента и 6 полезни модела и съавтор на две университетски учебни пособия. Справката за изпълнение на минималните национални изисквания за заемане на академична длъжност „Професор“ в областта на природните науки показва, че нейните индивидуални показатели са повече от два пъти по-високи от официално приетите и това ми дава основание убедено да препоръчам на уважаемото Научно жури назначено да проведе настоящия конкурс да ѝ я присъди.

София, 17.03.2025 г.

Рецензент:

/Акад. Иван Иванов/